

Sam van Musschenbroek

Jeugdijaren van een Hilversumse verzetsheld*

Mr. Eduard Samuel Adriaan van Musschenbroek maakte deel uit van een verzetsgroep die op 27 maart 1943 het bevolkingsregister in Amsterdam in brand stak. De groep werd verraden en de meeste leden werden opgepakt, zo ook Sam. Op 1 juli 1943 werd hij doodgeschoten in de duinen bij Overveen. Sam woonde gedurende zijn middelbare schooltijd in Hilversum, hij was leerling aan het gemeentelijk Gymnasium.

De eerste jaren

Sam werd op 25 augustus 1916 geboren in Gemert. Om gezondheidsredenen besloot Sams vader in 1920 te emigreren naar Californië, waar hij een sinaasappelplantage wilde opbouwen in Santa Cruz. Na drie jaar overleed hij echter aan tetanus. Daarop keerde Sams moeder met haar twee kinderen terug naar Nederland en streek neer op het landgoed De Franse Kamp in Ede. In 1929 verhuisde zij, inmiddels hertrouwd met Cees van Doorn, met het gezin naar Hilversum.

De jaren in Hilversum

Er veranderde veel in Sams leven. Na het vrije leven in Ede kwam hij in het meer gestructureerde leven van een stad terecht. Het was voor het eerst dat hij op een gemakkelijk bereikbare school kwam – dat hij na schooltijd nog iets van zijn klasgenoten kon zien en vrienden en vriendinnen thuis kon ontvangen. Naast zuster Lieske uit het eerste huwelijk van zijn moeder had hij twee nieuwe broertjes gekregen: Robert-Jan en ondergetekende, Barth.

Sam scheelde in leeftijd niet eens zoveel met mijn vader... mijn moeder was zes jaar ouder dan mijn vader. Hij ging met mijn vader om als ware het een oudere broer en zij konden het enorm goed samen vinden. En ik beschouwde Sam soms als mijn tweede vader. Hij was twaalf jaar ouder, dus toen ik een zinnig ventje was van een jaar of zeven had hij zijn eindexamen al gedaan. Hij was mijn grote broer, hij durfde alles, deed ook alles en hij noemde mij altijd 'Pietje'. 'Kom Pietje,' zei hij dan, 'we gaan wandelen in Meyendel' en bovenop de berg was een cafeetje en daar kocht hij dan voor mij een Fosco en een pakje Wrigley's kauwgum.

Sam was dol op het Gymnasium aan de Schuttersweg. De hechte banden die hij er smeedde met vrienden en vriendinnen bleven voor hem tot zijn dood van grote betekenis. Omgekeerd heeft hij ook bij hen een warme plek in hun harten behouden. Dat blijkt uit hun initiatief om vijftig jaar na zijn dood het bondsbestuur

BARTH VAN
DOORN

Sam van Musschenbroek in zijn Gymnasiumjaren.

Fragmenten uit Sam's dagboek:

8 september 1933

Plato is toch een kei van een vent geweest, dat hij dat werk heeft geschreven, wat volgens Dante eigenlijk door niemand is overtroffen. Of schoon er wel enkele phil. fouten in zitten.

9 september 1933

A. zit naast me met natuurkunde; ik zal dit jaar wel zoo nu en dan z'n gelul aan moeten horen, enfin ook een afwisseling voor die eeuwige slaap-aandrang vermengd met wat wroeging. Met Nederlandsch kregen we een lange tirade – groote menschen opstellen – ministerie verwisseling en ANWB. Het eenige wat ik me van het laatste herinner is dat de 100.000 nabij is; dat de lunch op Schiphol jovel was en dat Edo Bergsma de groote man is en dan denk ik opeens aan onze 'paddestoelen' en wegwijzers en niet te vergeten de 'Kampioen', die ik meestal uit meede-lijden van zijn omslag ontdeed....

11 september

Leopold had volgens Kees niets tegen m'n a.s. bestuurslidmaatschap van de bond. Ik geloof ook zelf niet dat ik veel in de melk te brokkelen zal hebben. M'n god wat zou ik toch eigenlijk graag ook eens capabel willen zijn om zelf eens iets belangrijks te doen. Als je het goed beschouwt, hang ik er toch eigenlijk altijd maar bij....

17 september

Helaas ook vandaag zal ik kort moeten zijn. Vanochtend frisch en fleurig stond ik op, ontbeet en werkte – Cicero was ontzettend hardnekkig – hoe in 's hemels naam draaide die vent zoo z'n rede's in elkaar. Gelukkig viel de rest mee, But wrote it down exactly for my dear Erna. How nice did she look this evening in the doorpost of her white house when I gave her the cahiers.

24 september 1933

En vanavond was het erg genoeglijk bij onze preases. Waarschijnlijk 23 oct. krijgen we weer een 10 guldens bondsavond in Gooiland. Verder werd veel over boeken gesproken. De belezenheid van T. viel me erg tegen. Kees diste wat smakelijks op uit Engelsche literatuur.

te vragen een teken van herinnering in de hal te plaatsen voor de in de oorlog gevallen oud-scholieren.

De Gymnasiastenbond was een bindend element in het schoolleven. Koor en orkest waren in; het was een gezellige tijd met toneel, schoolhockey, eindeloos filosoferen en kletsen. Er was nog geen tv en dus deed je veel samen. Toen hij voorzitter van de Bond was, kwamen hij en zijn vrienden in een pak met das en een hoed en..... vrijwel altijd met veel praatjes.

De Crisisjaren

Sam was een sociaal bewogen mens en maakte de crisisjaren zeer bewust mee. Mussert, met zijn mooie praatjes over de welvaart in Duitsland, over zijn ideaal Adolf Hitler, met zijn nationaal socialisme, had Sam kennelijk geïnspireerd. Op een avond opperde Sam tijdens het eten iets over een lidmaatschap van de NSB. Mijn vader – een zeer kalm man – explodeerde en er kwam een knetterende ruzie. Mijn ouders verfoeiden alles wat maar rook naar de NSB en dat heeft Sam geweten. Het gebeurde in 1933, toen wij op de Sweelincklaan woonden. Wij aten altijd aan een oude ronde tafel met 'Raffles'-

stoelen. Sam wipte altijd met zijn stoel. Hij is in de loop der tijd door minstens vier stoelen gegaan.

Leiden

Na zijn eindexamen in 1935 vertrok Sam naar Leiden. De familie was al eerder naar Wassenaar verhuisd, waardoor Sam zijn laatste maanden in Hilversum bij zijn vriend Frits Planten in huis zat. Sam ontwikkelde zich in Leiden als een ware gangmaker, die voor weinig terugdeinsde. Met zijn studie rechten deed hij het rustig aan. Sam had geschiedenis als bijvak. Ik denk dat ik mijn liefde voor geschiedenis van hem heb gekregen. Ik denk ook dat het verhaal van Jan van Schaf-

felaar deels de inspiratie voor hem is geweest om in het verzet te gaan.

Vlak na zijn kandidaats moest hij in dienst. Meer dan een jaar later kwam hij als vaandrig in Leiden terug.

Het bevolkingsregister

In het voorjaar van 1940 werden veel studenten met spoed opgeroepen. Op 10 mei 1940 lag Sam in Spakenburg met zijn onderdeel. Enige dagen na de capitulatie kwam hij thuis: ontgoocheld, woedend. Hij vertrok meteen weer met zijn vriend in een Skoda naar Zeeland waar de Prins – naar men zei – doorvocht. Met de Britse strijdkrachten heeft hij zich tot in Frankrijk voor het Duitse geweld teruggetrokken en daar werd hij gevangen genomen. Na verhoor werden Sam en zijn vriend in een legerauto gesmeten en er in Brabant weer uitgegooid.

In Leiden hield professor Cleveringa in november 1940 zijn indrukwekkende toespraak. De universiteit ging dicht. Colleges werden stiekem thuis gegeven. Sam studeerde af in Groningen. Hij kreeg een baan in Amsterdam en ging daar wonen.

In 1943, tijdens een kopje thee bij Americain (zoiets kon in die tijd nog wel), zei hij terloops tegen zijn zusje dat – mocht er een serieus plan komen – hij van de partij zou zijn. Een paar maanden later bij haar verloving was Sam er doodgewoon, speechte geweldig en vertelde zijn stiefvader (daddy) wat er ging gebeuren. In het geheim – maar wat was geheim voor een gemeenschap die nog nooit een oorlogsfilm had gezien, laat staan een oorlog had meegemaakt. Om joden en jonge mannen te redden moest het bevolkingsregister in brand worden gestoken. Daddy waarschuwde hem per post: ‘Denk aan de verduistering’ en daaronder ‘Good luck’.

Ongeveer twee weken later vond de aanslag plaats. Enkele dagen later werd er in Wassenaar huiszoeking gedaan. Sam was echter al ondergedoken. Hij had een lange fietstocht voorbereid met enkele vrienden, die overigens van niets wisten. Na terugkomst in Amsterdam werd hij toch nog opgepakt.

Sam werd alleen in een cel gezet en heeft drie maanden met zijn handen boven zijn hoofd vastgeketend gezeten. Volgens de cipiers bleef hij echter positief. Op 18 juni 1943 begon het proces in het Tropenmuseum. Alle ter dood veroordeelden mochten spreken. Sam had met zijn advocaat zijn pleidooi grondig voorbereid. In goed Duits heeft hij een kwartier lang met het proces op juridische gronden de vloer aangeveegd.

Sams stiefvader werd op grond van zijn ‘good luck’-briefkaart, die door de Duit-

Sam in 1942.

Sam en ETTY op de Veluwe tijdens een fietstocht.

waaronder gezang 293 *Wat de toekomst brengen moge* en luidkeels het *Wilhelmus*. Later die nacht werden de gevangenen in open auto's naar de Euterpestraat (nu Gerrit van der Veenstraat) gebracht. In het SS-gebouw moesten ze in het gelid staan. Rauter trad in hoogsteigen persoon binnen en sommeerde Sam twee stappen naar voren te doen. Ten overstaan van al zijn medegevangenen kreeg Sam te horen dat hij op grond van zijn Duitse relaties genade kon krijgen. Sam antwoordde: *Elk pardon van Duitse zijde leg ik naast mij neer*, deed twee stappen terug en stond weer tussen zijn eigen makkers. De volgende ochtend, op 1 juli om 07.00 uur, werd in Overveen het vonnis voltrokken.

* Dit artikel is een ingekorte versie van de levensbeschrijving van Sam van Musschenbroek zoals te vinden op internet: http://www.musschenbroek.nl/sam_esa_story.htm. De foto's bij dit artikel zijn van de website afkomstig.

sers was gevonden, veroordeeld tot vijf jaar strafkamp. Hij werd naar Bochum en later naar Oostenrijk gestuurd, maar overleefde de oorlog.

Op een zondag in juni werd Rauter bezocht door de Duitse generaal Marks – een achteroom van Sam – die hem meedeelde dat Sam niet door een civielrechtelijke macht mocht worden verhoord. Sam was nooit uit dienst ontslagen en dus nog steeds militair. De partij (SS en SA) zou het merken als het bezoek tevergeefs zou blijken.

De laatste nacht werden de gevangenen bij elkaar gezet in twee grotere cellen, waar zij de nacht met dominee Hylkema doorbrachten en liederen zongen,